

О. С. Чмир,
доктор економічних наук, м. Київ,
Н. П. Захаркевич,
кандидат економічних наук, м. Хмельницький

„ЗЕЛЕНА” ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ, ЦІЛІ ТА БАЗОВІ ПРИНЦИПИ

Актуальність дослідження. За останні три десятиліття людство досягло значного прогресу у підвищенні матеріального добробуту. Але цей прогрес був здобутий ціною погіршення стану природного середовища планети. Продовження економічного розвитку без кардинальної зміни нинішньої економічної моделі призведе до зростання екологічних загроз та зробить неможливим сталий розвиток. Зважаючи на це, економісти, соціологи, політики, представники природничих наук та бізнесу розпочали пошук нових шляхів розвитку, які б дали змогу відновити природне середовище та одночасно забезпечували гідний рівень життя населення. Одним з результатів такого пошуку стала концепція „зеленої” економіки, що завдяки підтримці міжнародних організацій та національних урядів набула значної популярності.

Поширення „зелених” ідей спричинило „бум” наукових і прикладних публікацій, але в них вчені досі не сформулювали єдиного усталеного погляду на зміст поняття „зелена” економіка, її сутнісні ознаки, критерії й принципи побудови. Сказане зумовлює необхідність розвитку наукових засад дослідження „зеленої” економіки у контексті сталого розвитку.

Ступінь дослідженості проблеми. Концепція „зеленої” економіки сьогодні активно обговорюється і на рівні міжнародних організацій, національних урядів, і в колі науковців. Так, підходи до тлумачення „зеленої” економіки й визначення її базових характеристик стали предметом дослідження у багатьох документах ООН, зокрема – екологічної програми (ЮНЕП) [1] та департаменту ООН з економічних і соціальних питань (ЮНДЕСА) [2]. Сутність, історія розвитку, особливості формування моделі „зеленої” економіки у різних країнах світу вивчали: Девід Пірс, Аніл Марканді, Едвард Барбьє [3], Моллі Скотт Като [4], Мішель Коммон, Сігрід Стагл [5], Робін Ахнел [6], Мірам Кеннет [7], Індже Ропке [8], Баїр Гомбоев, Ержені Зоменова [9], Сергій Бобильов, Володимир Захаров [10], Надія Пахомова, Кнут Ріхтер, Григорій Малишков [11], Борис Буркинський [12], Валерій Геєць [13]. Проте, існує необхідність уточнення базової термінології, формування чіткого переліку цілей та принципів побудови „зеленої” економіки, адже саме це слугуватиме фундаментом практичних дій у названому напрямку.

Метою нашої статті є визначення суті концепції „зеленої” економіки, систематизація її цілей та принципів, які можуть бути покладені в основу розроблення відповідних стратегічних і програмних документів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Термін „зелена” економіка був вперше введений в обіг у 1989 р. у доповіді [3], підготовленій групою економістів-екологів для уряду Об’єднаного Королівства в рамках консультацій щодо забезпечення сталого розвитку та його вимірювання. У 1990 і 1994 роках ті ж автори під час продовження згаданої доповіді опублікували План 2: „Екологізація економіки світу” [14] та План 3: „Вимір сталого розвитку” [15]. За 5 років відбувся суттєвий прогрес у поглядах цих науковців на розвиток світу: якщо головною ідеєю першої доповіді була допомога економіці в реалізації екологічної політики, то у подальшому наголос зроблено на глобальних екологічних проблемах (зміна клімату, виснаження озонового шару, вирубка тропічних лісів, втрата природних ресурсів у країнах, що розвиваються) та необхідності перегляду традиційної економічної моделі розвитку [2].

У 1992 р. на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку у Ріо-де-Жанейро було прийнято „Порядок денний на XXI століття” [16]. У цьому програмному документі проголошено впровадження в рамках стратегії сталого розвитку „зелених” заходів економічної політики. Ця конференція, а також підписання за її результатами Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [17] спричинили тривалі дискусії про протидію такій зміні шляхом низьковуглецевого розвитку, внаслідок чого низьковуглецеві стратегії були визнані абсолютно необхідними для досягнення сталого розвитку світу [2].

У Плані виконання рішень [18] була відзначена необхідність змінити спосіб і структуру виробництва та споживання, містився заклик до розроблення відповідної 10-річної рамкової програми.

За результатами першої (Марракеш, 16 – 19 червня 2003 р.) і другої (Сан-Хосе, 5 – 8 вересня 2005 р.) нарад міжнародних експертів було наголошено на необхідності сприяння соціально-економічному розвитку за умови ненанесення шкоди навколишньому середовищу. Задля цього пропонувалось підвищити ефективність та забезпечити сталий характер використання

ресурсів і виробничих процесів, скоротити масштаби деградації ресурсів, зменшити рівень забруднення навколишнього середовища, скоротити відходи.

У 2008 р. термін „зелена” економіка активно використовувався в контексті обговорення антикризової політики: в умовах фінансової кризи і загрози глобальної рецесії ОЕСР відстоював ідею „зеленого” стимулювання, – передусім тих галузей, де масштабні державні інвестиції можуть дати поштовх формуванню основ „зеленої” економіки [19]. Це надихнуло ряд національних урядів до запровадження пакетів „зелених” стимулів в рамках заходів з економічного відновлення.

У жовтні 2008 р. ЮНЕП започаткувала ініціативу з аналізу розвитку „зеленої” економіки, реалізації політики підтримки інвестицій у „зелених” секторах та „озеленення” секторів з високим рівнем забруднення („коричневих”). В рамках цієї ініціативи ЮНЕП замовила в одного з перших авторів концепції „зеленої” економіки доповідь, яка була опублікована у березні 2009 р. [1]. Ця доповідь містила набір політичних заходів, спрямованих на підтримку економічного відновлення й підвищення сталості світової економіки. У ній також було сформульовано звернення до національних урядів активно застосовувати фінансові стимули для „зелених” секторів і встановлено три цілі: відновлення економіки, викорінення бідності, скорочення викидів вуглецю та протидія деградації екосистем. Крім того, ООН були запропоновані заходи для програм „зеленого” стимулювання, а також засоби підтримки внутрішньої та зовнішньої політики [20].

У червні 2009 р., напередодні конференції ООН зі зміни клімату в Копенгагені, ООН оприлюднила заяву на підтримку „зеленої” економіки як засобу вирішення численних суспільних проблем [21]. У заяві наголошувалося, що економічне відновлення на основі глобальної „зеленої” економіки стане поворотним моментом для амбіційної та ефективної міжнародної відповіді на численні проблеми, що стоять перед людством.

У лютому 2010 р. представники ряду національних урядів та ЮНЕП на Глобальному форумі в Нуса-Дуа підтвердили: концепція „зеленої” економіки має значний потенціал у вирішенні поточних завдань і створює можливості для економічного розвитку, вона принесе численні вигоди усім народам [22].

У березні 2010 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 64/236, у якій йдеться про те, що „зелена” економіка в контексті сталого розвитку та викорінення бідності є однією з двох ключових тем Саміту „Ріо +20” [23]. Це відновило увагу міжнародної спільноти до „зеленої” економіки та пов’язаних з нею інструментів й зумовило появу численних наукових і прикладних публікацій.

Доповідь ЮНЕП „Ініціатива зеленої економіки”, оприлюднена у листопаді 2011 р., дала робоче визначення „зеленої” економіки, яке активно цитується майже в усіх публікаціях [24].

У грудні 2011 року Група ООН з раціонального природокористування опублікувала звіт „На шляху до збалансованої і всеохоплюючої „зеленої” економіки” [20], матеріали якого були використані у подальшій роботі ЮНЕП.

Численні публікації ООН, – зокрема ЮНЕП (екологічної програми ООН), ЮНДЕСА (департаменту з економічних і соціальних питань), ЮНКТАД (конференції по торгівлі й розвитку), ЮНКСД (конференції з питань сталого розвитку) описують концепцію „зеленої” економіки, її основоположні принципи, переваги, ризики та узагальнюють міжнародний досвід у цій сфері. Численні неурядові організації останнім часом також прикладають багато зусиль задля сприяння розповсюдженню концепції „зеленої” економіки.

Разом із тим, незважаючи на більш, ніж 20-річну історію цієї концепції, вона залишається відкритою для дискусії та продовжує розвиватись. Зокрема, немає узгодженості щодо визначення сутності „зеленої” економіки та „зеленого” зростання.

Значна частина загальновідомих визначень ув’язує „зелену” економіку з соціальною справедливістю, зниженням негативного впливу на навколишнє природне середовище та підвищенням ефективності використання природних ресурсів. Найбільш відомою є позиція, сформульована в офіційних документах ЮНЕП, де зазначається: „зеленою” є така економіка, яка призводить до підвищення добробуту людей та зміцнення соціальної справедливості при одночасному істотному зниженні ризиків для навколишнього середовища та дефіциту екологічних ресурсів. При цьому наголошується на низьковуглецевому розвитку та ефективному використанні природних ресурсів з урахуванням наявних соціальних факторів. У „зеленій” економіці, на переконання ЮНЕП, зростання доходів і зайнятості мають забезпечуватись державними і приватними інвестиціями, які призводять до зменшення викидів вуглецю і забруднення навколишнього середовища, підвищення ефективності використання ресурсів, запобігають втраті біорізноманіття та сприяють розширенню екосистемних послуг [25, 26, 27].

На зустрічі міністрів з охорони навколишнього середовища країн Латинської Америки і Карибського басейну, яка відбулась під егідою ЮНЕП, учасники узгодили таке визначення: „зелена” економіка – це система економічної діяльності, пов’язана з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які призводять до підвищення добробуту людини впродовж

тривалого часу, при цьому не піддаючи майбутні покоління значним екологічним ризикам або екологічному дефіциту [28].

Доволі близьким є бачення ЮНДЕСА: „зелена” економіка – це економіка, яка призводить до поліпшення добробуту людини і скорочення нерівності, при цьому не піддаючи майбутні покоління значним екологічним ризикам та екологічному дефіциту. Вона прагне принести довгострокові соціальні вигоди для короткострокових заходів, спрямованих на пом’якшення екологічних ризиків. „Зелена” економіка є сприятливою компонентою загальної мети сталого розвитку [2].

Коаліція „зеленої” економіки, що являє собою глобальну мережу неурядових організацій і науководослідних інститутів, які є прихильниками прискореного переходу до „зеленої” економіки, розглядає останню як „гнучку” економіку, що забезпечує кращу якість життя для всіх у рамках наявних екологічних обмежень на планеті [29].

Міжнародна торгова палата розглядає „зелену” економіку як таку, де економічне зростання та екологічна відповідальність взаємодоповнюють одне одного, підтримуючи прогрес у соціальному розвитку [30].

В свою чергу, у Стратегії „зеленої” економіки Південної Африки визначено, що впровадження „зеленої” економіки безумовно створює такі позитивні ефекти, як зростання економічної активності та використання у виробництві більш чистих технологій з низькими викидами вуглецю і мінімальним впливом на оточуюче середовище [31].

На конференції „Ріо+20” зазначалось, що „зелена” економіка може розглядатися як лінзи для фокусування на можливостях для просування економічних та екологічних цілей одночасно [32].

Як бачимо, у наведених визначеннях йдеться про мінімізацію впливу на навколишнє середовище, соціальну справедливість, забезпечення високого рівня добробуту.

Аналіз змісту категорії „зелена” економіка свідчить, що різні міжнародні організації, їх структури та окремі країни по-різному трактують її сутність. Ми вважаємо, що „зелену” економіку слід тлумачити, орієнтуючись насамперед на ознаку забезпечення економічного і соціального прогресу на засадах екологоорієнтованої діяльності. При цьому усі інші уточнення щодо забезпечення зайнятості, підвищення якості життя населення, структурних трансформацій та секторіальних пріоритетів є важливими, але не вирішальними характеристиками.

Отже, під „зеленою” економікою пропонуємо розуміти систему відносин, що охоплюють виробництво, розподіл, обмін та споживання, які будуються на засадах екологоорієнтованої діяльності, підтримують

збереження та відновлення оточуючого природного середовища і забезпечують мінімальний негативний вплив на нього за рахунок розвитку „зелених” секторів економіки і скорочення „коричневих”, створення „зелених” робочих місць та виробництва „зелених” товарів і послуг.

Фактично „зелену” економіку слід розглядати як шлях до сталого розвитку.

Мета „зеленої” економіки – формування дієвого середовища для економічного і соціального прогресу, що базується на мінімізації негативного впливу на довкілля та ефективному використанні природних ресурсів при збереженні гідного рівня життя населення.

Ця мета реалізується через цілі нижчого порядку (підцілі), до яких відносяться:

- захист, збереження, відтворення природних ресурсів і недопущення безповоротної втрати біорізноманіття шляхом мінімізації негативного антропогенного впливу на оточуюче середовище, збереження та відтворення зелених насаджень, забезпечення цілісності екосистем, підвищення якості природних ресурсів тощо;

- підвищення ресурсоефективності (збільшення продуктивності залучених у господарський обіг природних ресурсів і зменшення обсягу відходів завдяки впровадженню замкнутого циклу виробництва та максимально повній утилізації відходів), з переорієнтацією на переважне використання відновлювальних ресурсів;

- економічний розвиток на основі структурних змін, що ведуть до підвищення ваги „зелених” секторів з відповідним скороченням „коричневих”;

- забезпечення соціального прогресу в „зеленому” сегменті економіки – створення „зелених” робочих місць, зростання доходів населення, отриманих за рахунок зайнятості у „зеленому” секторі економіки, підвищення якості товарів та послуг за рахунок надходження на ринок „зеленої” продукції тощо.

Названі цілі тісно взаємопов’язані між собою, адже реалізація однієї з них забезпечує прогрес щодо інших. Наприклад, структурна трансформація економіки за рахунок зростання частки „зелених” секторів і відповідного скорочення „коричневих” забезпечує створення „зелених” робочих місць та формує гідні умови життя населення, призводить до збільшення виробництва та споживання „зелених” товарів, що в сукупності дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля, підвищити ефективність використання ресурсів тощо. Отже, цілі „зеленої” економіки знаходяться в органічній єдності та забезпечують досягнення загальної мети.

„Зелена” економіка формується з урахуванням певної системи принципів, які також трактуються по-

різному дослідниками, міжнародними організаціями й національними документами.

У Декларації Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища [33], підписаної за результатами проведення у Стокгольмі з 5 по 16 червня 1972 р. конференції з проблем навколишнього середовища, було вперше визначено 26 принципів подальшого розвитку, до яких відносяться:

- свобода, рівність і сприятливі умови життя для людини в навколишньому середовищі;
- охорона природних ресурсів в інтересах теперішнього і майбутніх поколінь;
- підтримка, відновлення і поліпшення природних ресурсів землі;
- пріоритетність питань охорони природного середовища при плануванні економічного розвитку;
- обережне і максимально корисне використання непоновлювальних ресурсів Землі;
- скорочення парникових та інших шкідливих викидів;
- запобігання забрудненню морів;
- економічний і соціальний розвиток з метою поліпшення якості життя;
- фінансова і технічна допомога країнам, що розвиваються з метою подолання екологічних і стихійних лих;
- стабільність цін на сировинні ресурси у країнах, що розвиваються;
- встановлення міжнародних екологічних стандартів, які можуть бути дотримані країнами з різним рівнем економічного розвитку;
- надання (за необхідності) країнам фінансової та технічної допомоги на забезпечення доступності ресурсів і їх збереження;
- комплексне планування розвитку країн з метою забезпечення раціонального управління ресурсами;
- раціональне планування, спрямоване на досягнення балансу між потребами розвитку і захисту навколишнього середовища;
- планування урбанізації населених пунктів з метою уникнення негативного впливу на оточуюче середовище;
- контроль демографічної ситуації;
- планування, управління та регулювання якості природних ресурсів;
- використання надбань науки і техніки для запобігання і боротьби з екологічними ризиками та вирішення екологічних проблем;
- екологічна освіта та доступ населення до інформації;
- стимулювання наукових досліджень в екологічній сфері і на національному, і на міжнародному рівні;

– ненанесення екологічної шкоди іншим державам у процесі організації діяльності в межах власної юрисдикції країн;

- розвиток міжнародного права в контексті встановлення відповідальності й компенсації шкоди жертвам забруднення;
- узгодженість міжнародних і національних стандартів;
- міжнародне співробітництво в межах багатосторонніх і двосторонніх угод для ефективного контролю, запобігання, скорочення та усунення негативного впливу на навколишнє природне середовище;
- координаційна роль міжнародних організацій у галузі захисту і поліпшення стану навколишнього середовища;
- незастосування ядерної зброї та всіх інших засобів масового знищення.

Наведений перелік принципів свідчить про тісний зв'язок між економічним та соціальним розвитком при одночасному дотриманні екологічної безпеки, розвитку міжнародного співробітництва, взаємної відповідальності країн за результати діяльності, прийняття єдиних екологічних стандартів.

Благодійна організація „Фонд нової економіки”, яка утворена за рахунок внесків приватних осіб та благодійних фондів для правозахисної діяльності та поширення інноваційного досвіду у вирішенні екологічних, економічних та соціальних проблем, у 2005 р. проголосила 10 принципів високої якості життя:

- нульові викиди вуглецю;
- безвідходне виробництво;
- сталий розвиток транспорту;
- екологічно чисті матеріали;
- стале харчування;
- стале управління водними ресурсами;
- захист та відновлення існуючого біорізноманіття;
- відродження місцевої культури і збереження спадщини;
- створення сильної місцевої економіки та забезпечення справедливої міжнародної торгівлі;
- зміцнення здоров'я і забезпечення благополуччя населення [34].

У 2011 р. Європейське агентство з навколишнього середовища у доповіді „Зелена” економіка: огляд оцінок оточуючого середовища Європи” [35] до основних принципів „зеленої” економіки віднесло:

- орієнтацію на забезпечення сталого розвитку;
- рівність і справедливість і в межах одного покоління, і між поколіннями;
- обережність щодо потенційних впливів на суспільство і навколишнє середовище;
- адекватний облік природного та соціального

капіталу (наприклад, за допомогою включення зовнішніх соціальних та екологічних ефектів, „зеленого” обліку, обліку витрат протягом усього життєвого циклу продуктів);

- стале й ефективне використання ресурсів, споживання і виробництво;
- внесок у досягнення наявних макроекономічних цілей за рахунок створення „зелених” робочих місць, викорінення бідності, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення зростання в основних галузях економіки.

При підготовці до Саміту Землі у 2012 р. ООН визначила 15 принципів сталого розвитку та „зеленої” економіки. Вони були сформульовані на основі текстів наступних документів:

- Декларація Конференції Організації Об’єднаних Націй з проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.) [33];
- Доповідь конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо де Жанейро, 3 – 4 червня 1992 р.) [36];
- Йоганнесбургська декларація сталого розвитку (Йоганнесбург, 4 вересня 2002 р.) [37];
- Хартія Землі [38];
- проект групи біорегіонального розвитку „Життя на одній планеті” [39];
- доповідь „Благополуччя та навколишнє середовище” [34].

Ці принципи звучать так:

- справедливий розподіл багатства;
- економічна рівність і справедливість;
- рівність між поколіннями;
- попереджувальний підхід;
- право на розвиток;
- урахування зовнішніх факторів;
- міжнародне співробітництво;
- міжнародна відповідальність;
- інформація, участь та відповідальність;
- стале виробництво та споживання;
- стратегічне, скоординоване і комплексне планування;
- обґрунтований перехід;
- переоцінка добробуту;
- гендерна рівність;
- збереження біорозмаїття та запобігання забрудненню будь-якої частини навколишнього середовища. Розглянемо кожен з них більш детально.

1. Справедливий розподіл багатства має відбуватись і всередині країн, і між ними задля зменшення нерівності між багатими і бідними, досягнення соціальної та економічної справедливості в рамках справедливого розподілу світових ресурсів, залишаючи при цьому достатній простір для дикої природи.

2. Економічна рівність і справедливість передбачає створення партнерств, які будуть надавати значну фінансову і технологічну допомогу менш розвиненим країнам, щоб звести до мінімуму розрив між ними та підтримати екологічну стійкість.

3. Рівність між поколіннями має забезпечуватись за рахунок управління екологічними ресурсами та екосистемами таким чином, щоб відновити та зберегти цінність природних багатств для майбутніх поколінь.

4. Попереджувальний підхід передбачає завчасне виявлення екологічного ризику. „Тягар доведення” варто покласти на тих, хто стверджує, що значного впливу на навколишнє середовище не буде. Наукова невизначеність впливу на навколишнє середовище не повинна призводити до нівелювання заходів щодо запобігання деградації навколишнього середовища.

5. Право на розвиток визначається тим, що розвиток людини в гармонії з навколишнім середовищем має основоположне значення для досягнення сталого розвитку. Люди і суспільство мають право на позитивні соціальні та екологічні наслідки.

6. Урахування зовнішніх факторів передбачає, що ринкові ціни повинні відображати реальні соціальні та екологічні витрати і вигоди, а забруднювач – нести відповідні витрати. Податкові режими та нормативно-правова база мають використовуватись таким чином, щоб робити „чисті” продукти дешевими, „забруднені” – дорогими.

7. Принцип міжнародного співробітництва втілюється у співпраці національних урядів. Природоохоронні заходи, які стосуються торгівлі, повинні уникати несправедливого протекціонізму, але в цілому повинні забезпечувати, щоб торгівля підтримувала стале використання ресурсів, охорону навколишнього середовища та передових стандартів праці, сприяння „гонці за лідером”, а не консервації відставання.

8. Міжнародна відповідальність передбачає урахування негативного впливу і в рамках національних кордонів, і за межами дії національної юрисдикції, що вимагає співпраці у розвитку міжнародного права, яке виступає в таких випадках незалежним засобом судового захисту.

9. Поінформованість, участь та відповідальність передбачає, що усі громадяни повинні мати доступ до інформації, яка стосується довкілля, а також можливість брати участь у процесах прийняття відповідних рішень. Вирішення екологічних питань повинно відбуватись за участю всіх зацікавлених сторін (громадян, підприємств, національних і міжнародних установ) на демократичних засадах та використовувати інструменти, які дозволяють громадянськості відчувати відповідальність за прийняті рішення. У цьому зв’язку доступ громадян до встановлення правил та контролю

лю за відшкодуванням (компенсацією) шкоди, завданої навколишньому середовищу, є наріжним каменем підвищення відповідальності.

10. Стале виробництво і споживання взаємозалежні, а їх розвиток має відбуватись на засадах стійкого і справедливого використання ресурсів, скорочення й ліквідації екологічно небезпечних моделей виробництва і споживання, забезпечення повторного використання та переробки матеріалів з метою уникнення дефіциту ресурсів.

11. Стратегічне, скоординоване і комплексне планування для забезпечення сталого розвитку „зеленої” економіки і боротьби з бідністю спрямовані на використання комплексного підходу, що забезпечить прискорення досягнення соціально-економічної та екологічної стійкості на основі стратегічних планів, розроблених із залученням громадськості, інших зацікавлених сторін, а також урядових організацій.

12. Обґрунтований перехід передбачає, що у процесі трансформації традиційної економіки у „зелену”, під час руху до сталого розвитку будуть понесені певні витрати, причому найбільш уразливі держави повинні отримати підтримку та захист з боку більш економічно розвинених, зокрема – у формі фінансової та технічної допомоги щодо формування „зелених” робочих місць, виробництва екологічно чистих товарів і послуг.

13. Переоцінка добробуту означає поступову відмову від консервативного підходу, за яким ВВП є основним інструментом вимірювання економічного і соціального добробуту. Адже під час розрахунку ВВП враховуються також результати соціально та екологічно шкідливої діяльності, що спричиняє підвищення його рівня без урахування наслідків для довкілля та громади. Благополуччя людини та якість її життя, стан навколишнього середовища мають стати головними цілями розвитку, які повинні отримати адекватні індикатори оцінювання.

14. Гендерна рівність втілюється у забезпеченні рівності статей, адже жінки відіграють надзвичайно важливу роль у здійсненні змін у сфері природокористування й розвитку.

15. Збереження біорізноманіття та запобігання забрудненню будь-якої частини навколишнього середовища є невід’ємною частиною добробуту людини, а також управління, орієнтованого на захист стійкості екосистем з метою запобігання їх незворотному пошкодженню.

Коаліція зеленої економіки називає 9 принципів „зеленої” економіки:

- орієнтація на забезпечення сталого розвитку;
- рівність та справедливість;
- повага гідності особистості;
- ощадливість;

- участь;
- керованість;
- стійкість;
- ефективність;
- зв’язок поколінь [40].

Зокрема, принцип орієнтації на забезпечення сталого розвитку втілюється у єдності екологічної, соціальної та економічної складових.

Принцип рівності та справедливості спрямований на вирівнювання країн та викорінення соціальної диференціації в межах національних кордонів, дотримання прав людини, гендерної рівності.

Повага гідності особистості проявляється у зменшенні бідності шляхом перетворення „традиційних” робочих місць і активного створення нових („зелених”), розвитку людського потенціалу, покращенні доступу до соціальних послуг, підтримує право на розвиток.

Принцип ощадливості „зеленої” економіки реалізується шляхом мінімізації впливу на навколишнє середовище, врахування екологічних меж і забезпечення господарської діяльності саме в їхніх межах, попередньої оцінки потенційного впливу нових технологій на навколишнє середовище, оптимального і раціонального використання природних ресурсів.

Принцип участі ґрунтується на поєднанні прозорості та відкритості діяльності всіх зацікавлених сторін (громадян, бізнесу, державних інституцій), забезпечує можливість ефективної участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень на всіх рівнях.

Керованість реалізується через регулювання, що відбувається на основі консультацій з усіма зацікавленими сторонами, розроблення стандартів для оцінювання прогресу, розвитку міжнародного співробітництва і міжнародну відповідальність за збитки.

Стійкість „зеленої” економіки проявляється у розвитку систем соціального захисту та охорони навколишнього середовища, підтримці різних моделей „зеленої” економіки, які можуть бути застосовані до різних екологоорієнтованих економічних моделей.

Принцип ефективності передбачає, що формування цін на товари і послуги відбувається з урахуванням соціальних та екологічних витрат, життєвого циклу продукту, зв’язку між динамікою виробництва і споживання, можливих негативних соціальних та екологічних наслідків.

Зв’язок поколінь як принцип „зеленої” економіки втілюється у прийнятті рішень на довгострокову перспективу, залученні фінансової підтримки на розвиток різноманітних моделей сталого розвитку та підтримці виробництва „зелених” товарів та послуг.

Якщо врахувати вищенаведені підходи та поєднати їх з названими вище цілями „зеленої” економіки, можна зробити висновок про доцільність виокремлен-

ня наступних 10 основних принципів „зеленої” економіки.

1. Орієнтація на майбутнє – врахування наслідків економічної діяльності для існування наступних поколінь.

2. Вимірюваність та співставність – створення відкритої системи національних та міжнародних звітів щодо рівня економічного і соціального розвитку територій та їх впливу на стан довкілля, розроблення адекватних показників оцінювання суспільного розвитку, які враховували б екологічну складову.

3. Стале виробництво і споживання – переорієнтації з традиційних стандартів і моделей виробництва й споживання на новітні „зелені”.

4. Соціальний розвиток – зростання рівня зайнятості населення у „зелених” секторах економіки, підвищення рівня якості життя за рахунок зростання доходів та доступу до більш якісних ресурсів, забезпечення права громадян на особистісний розвиток.

5. Суспільне співробітництво – залучення широких кіл громадськості, бізнесу, урядових інституцій, міжнародних та неурядових організацій до спільних дій з формування „зеленої” економіки.

6. Ресурсна ефективність – підвищення рівня результативності використання ресурсів, їх вторинної переробки та збільшення економічного ефекту при скороченні негативних екологічних наслідків.

7. Екологічність – скорочення негативного антропогенного впливу на довкілля, зокрема – викидів парникових газів, твердих відходів, забруднення водою та землі, збереження біорізноманіття та охорона навколишнього природного середовища, запровадження екологічної освіти населення.

8. Економічність – поточні витрати на впровадження „зелених” стандартів не мають стати обмеженням економічного розвитку, а повинні сприяти створенню основ для довгострокового розвитку.

9. Всеохопленість впровадження засад „зеленої” економіки на всіх рівнях управління та у всіх сферах діяльності.

10. Рівність та справедливість – рівний доступ всіх до наявних природних ресурсів та справедливий їх розподіл.

Саме ці принципи, на наш погляд, адекватно відображають найважливіші аспекти „зеленої” економіки в рамках концепції сталого розвитку.

Експерти виділяють чотири напрями, за допомогою яких формування „зеленої” економіки і пов’язані з цим структурні реформи можуть стати основою економічного розвитку [41, р. 38 – 40].

По-перше, перехід до „зеленої” економіки здатний збільшувати „вхідні” ресурси економіки (input

effects) внаслідок підвищення продуктивності й ефективності використання ресурсів.

По-друге, становлення „зеленої” економіки супроводжується позитивними структурними змінами (efficiency effect) під впливом значних інвестицій у системоутворюючі сектори (такі, як енергетика, будівництво, житлово-комунальне господарство тощо), спрямованих на оновлення виробничого апарату, підвищення енергоефективності, перехід до альтернативних джерел енергії та зниження викидів парникових газів. У сукупності це має призвести до зростання ефективності названих галузей та економіки в цілому.

По-третє, розвиток „зеленої” інфраструктури (зокрема системи водопостачання та каналізації, громадського транспорту, орієнтованого на альтернативні джерела палива тощо) забезпечить активізацію економічного розвитку і з боку пропозиції, і з боку попиту, одночасно розширюючи зайнятість і сприяючи зниженню безробіття (stimulus effects).

По-четверте, перехід до „зеленої” економіки об’єктивно стимулює інноваційну активність (innovation effects), яка має підтримуватись сприятливим конкурентним середовищем та дієвими інструментами регулювання.

Важливо наголосити, що концепція „зеленої” економіки не замінює собою концепцію сталого розвитку, а розвиває її та являє собою засіб її практичної реалізації. „Зелений” розвиток може бути забезпечений лише за умови інтеграції екологічної та економічної політики таким чином, щоб суспільний прогрес, економічне зростання і підвищення якості життя населення відбувались на тлі скорочення загроз навколишньому природному середовищу [42].

Висновки. Отже, нами встановлено, що „зелена” економіка є засобом забезпечення сталого розвитку, а її формування передбачає перегляд стандартів життя суспільства з метою збереження природного середовища, підвищення ефективності використання ресурсів, розвитку екологоорієнтованої діяльності та структурної перебудови економіки в бік збільшення частки „зелених” секторів та скорочення „коричневих”. Визначені цілі та принципи „зеленої” економіки. Це у сукупності розвиває сучасні уявлення про альтернативні моделі соціально-економічного розвитку, а також може бути використане під час опрацювання пропозицій щодо „зеленого” курсу України.

Література

1. **Global Green New Deal Policy Brief.** – Geneva : UNEP, Economics and Trade Branch, International Environment House, 2009. – 16 p. 2. **Allen C.** A guidebook to the Green Economy. Issue 1: Green Economy, Green Growth and Low-Carbon Development

- history, definitions and a guide to recent publications Division for Sustainable Development / Cameron Allen, Stuart Clouth. – New York : UNDESA, Division for Sustainable Development. – 2012. – 65 p. 3. **Pearce D.** Blueprint for a green economy / David Pearce, Anil Markandya, Edward Barbier. – London : Earthscan Publications Ltd, 1989. – 193 p. 4. **Cato M. S.** Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice / M. S. Cato. – London : Earthscan, 2009. – 224 p. 5. **Common M.** Ecological Economics: An Introduction / M. Common, S. Stagl. – New York : Cambridge University Press, 2005. – 552 p. 6. **Hahnel R.** Green Economics: Confronting the Ecological Crisis / R. Hahnel. – New York : M E Sharpe Inc., 2010. – 280 p. 7. **Kennet M.** Editorial : Progress in Green Economics: ontology, concepts, and philosophy. Civilisation and the lost factor of reality in social and environmental justice / M. Kennet // International Journal of Green Economics. – 2007. – Vol 1. – Issue 3 / 4. 8. **Røpke I.** Trends in the development of ecological economics from the late 1980s to the early 2000s. / I. Røpke // Ecological Economics. – 2005. – № 55 (2). – P. 262 – 290. 9. **Зомонова Э. М.** „Зелёная” экономика – повестка дня конференции ООН по устойчивому развитию (Рио +20) / Э. М. Зомонова, Б. О. Гобоев // Вестник бурятского государственного университета: экономика и менеджмент. – 2012. – № 1. – С. 96 – 109. 10. **Бобылев С. Н.** „Зеленая” экономика и модернизация. Эколого-экономические основы устойчивого развития / С. Н. Бобылев, В. М. Захаров // Бюллетень Института устойчивого развития Общественной палаты РФ „На пути к устойчивому развитию России”. – 2012. – №60. – 90 с. 11. **Пахомова Н. В.** Структурные преобразования в условиях формирования „зеленой” экономики: вызовы для российского государства и бизнеса / Н. В. Пахомова, К. К. Рихтер, Г. Б. Малышков // Проблемы современной экономики. – 2012. – № 3 (43). 12. **„Зелена”** економіка кризь призму трансформаційних зрушень в Україні : монографія / Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов ; НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. – О. : Підприємство Фенікс, 2011. – 348 с. 13. **Новий курс:** реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с. 14. **Pearce D.** Blueprint 2: Greening the world economy / David Pearce. – London : Earthscan Publications Ltd, 1990. – 232 p. 15. **Pearce D.** Blueprint 3: Measuring Sustainable Development / David Pearce. – London : Taylor & Francis Inc., 1994. – 224 p. 16. **Agenda 21.** Report of the United Nations Conference on Environment and Development Rio de Janeiro, 3 – 14 June. [Document A/CONF.151/26/REV.1(VOL.I)]. – New York : United Nations, 1992. – 492 p. 17. **Framework** convention on climate change. DOC A/AC.237/18. – New York : United Nations, 1992. – 33 p. 18. **Программа** действий по дальнейшему осуществлению Повестки дня на XXI век. Принята на XIX сессии Генеральной Ассамблеи ООН (23 – 28 июня 1997 года) [Document A/RES/S-19/2]. – New York : United Nations, 1997. – 41 p. 19. **Atkisson A.** OECD Global Forum on Measuring Well-Being for Development and Policy Making / Alan Atkisson. – New Delhi, India – 20 October 2012. 20. **Working** towards a Balanced and Inclusive Green Economy: A United Nations System-wide Perspective (Prepared by the Environment Management Group). – Geneva : United Nations, 2011. – 204 p. 21. **Green** Economy: A Transformation to Address Multiple Crises [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unep.ch/etb/pdf/2009%20statement%20deliver%20as%20one/Interagency%20Joint%20Statement.%20E%20rev1.pdf> 22. **Nusa Dua** Declaration and Governing Council decisions adopted by the Governing Council/Global Ministerial Environment Forum at its eleventh special session (Bali, 24-26 February 2010). – New York : UNEP, 2010 – 20 p. 23. **Осуществление** Повестки дня на XXI век, Программы действий по дальнейшему осуществлению Повестки дня на XXI век и решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН (31 марта 2010) [A/RES/64/236]. – Нью-Йорк : ООН, 2010. – 9 с. 24. **Green** Economy Initiative // [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.unecce.org/fileadmin/DAM/timber/meetings/07-unep-eaton.pdf> 25. **Towards** a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. – New York : United Nations Environment Programme, 2011. – 52 p. 26. **Report** of the Asia and the Pacific Regional Preparatory Meeting on „Promoting productive capacity, employment and decent work in Asia and the Pacific: a regional approach to sustained, inclusive and equitable growth and achieving the MDGs” for the 2012. Annual Ministerial Review of the Economic and Social Council [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/en/ecosoc/newfunct/amr2012japan.shtml> 27. **A pathway** to to sustainable development: informal thematic debate of the 65 ths session of the United Nations General Assembly on green economy. (2 June 2011). – New York : UN GA, 2011. – 3 p. 28. **General** Information that can be used by the Ministers and Heads of Delegation for the dialogue on Green Economy: XVII Meeting of the Forum of Ministers of Environment of Latin America and the Caribbean Panama City, Panama 26 to 30 April 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=system+of+economic+activities+related+to+the+production%2C+>

distribution+and+consumption+of+goods+and+services+that+result+in+improved+human+well%20%80%90being+over+the+long+term%20C+while+not+exposing+future+generations+to+significant+environmental+risks+or+ecological+scarcities&source=web&cd=3&ved=0CDkQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.pnuma.org%2Fforodeministros%2F17panama%2FFORO%2520DE%2520MINISTROS%25202010%2520VERSIONES%2520FINALES%2FMINISTROS%2FDE%2520TRABAJO%2520INGLES%2FUNEP-LAC-IGXVII4%2520%2520Green%2520Economy.doc&ei=2C2bUfmuOMrL4ASLgYGYDg&usq=AFQjCNEuDYDzcT_Sa1eK3Xb2xLTJ0MWIA&bvm=bv.46751780,d.bGE&cad=rjt 29. **Benson E.** Surveying the green economy and green growth landscapes / Emily Benson, Oliver Greenfield [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.greenecomomycoalition.org/sites/greenecomomycoalition.org/filesGEC%20background%20paper_final%20.pdf 30. **Ten 10** condition for a transition toward a green economy. ICC Paper [Document No. 213 – 18/7]. – Paris : ICC, 2011. – 7 p. 31. **South Africa's Green Economy Strategy** // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.enviropaedia.com/topic/default.php?topic_id=342 32. **Challenges of Sustainability and Opportunities at Rio +20** / Pradeep Chaturvedi Vice President, Institute of Directors [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iodonline.com/Articles/Challenges%20of%20Sustainability%20and%20Opportunities%20at%20Rio.pdf> 33. **Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment** – Stockholm, June 1972 – 4 p. 34. **Well-being and the Environment** / The New Economics Foundation, new economics foundation. – London, 2005. – 12 p. 35. „Зелёная” экономика: обзор оценок окружающей среды Европы / ЕАОС. – Копенгаген, 2011. – 213 с. 36. **Report of the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3 – 14 June 1992)** [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-4.htm> 37. **Johannesburg Declaration on Sustainable Development (Johannesburg, 4 September 2002)** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unescap.org/esd/environment/rio20/pages/Downloadjohannesburgdeclaration.pdf> 38. **Earth Charter Declaration** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [EC_TEXT_RUSSIAN_TRANSLATION.pdf 39. **One Planet Living** / BioRegional Development Group \[Електронний ресурс\]. – Режим доступу : <http://www.bioregional.com/oneplanetliving/what-is-one-planet-living/Default.aspx> 40. **The Green Economy Pocketbook: The case for action** / The Green Economy Coalition. – London, 2010. – P. 54. 41. **Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development.** The World Bank. – Washington, D. C., 2012. – 171 p. 42. **Towards Green Growth.** May 2011 \[Електронний ресурс\]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/greengrowth/48224539.pdf>](http://www.earthcharterinaction.org/invent/images/uploads/</p></div><div data-bbox=)

Чмир О. С., Захаркевич Н. П. „Зелена” економіка: сутність, цілі та базові принципи

В статті на основі критичного аналізу існуючих підходів до трактування понять сформульоване авторське визначення „зеленої” економіки, систематизовано її цілі та визначено базові принципи. Встановлено взаємозв'язок між концепцією сталого розвитку та „зеленої” економіки.

Ключові слова: „зелена” економіка, сталий розвиток, „зелене” зростання.

Чмырь Е. С., Захаркевич Н. П. „Зеленая” экономика: сущность, цели и базовые принципы

В статье на основе критического анализа существующих подходов к трактовке понятий сформулировано авторское определение „зеленой” экономики, систематизированы ее цели и определены базовые принципы. Установлена взаимосвязь между концепцией устойчивого развития и „зеленой” экономики.

Ключевые слова: „зеленая” экономика, устойчивое развитие, „зеленый” рост.

Chmyr O. S., Zakharkevych N. P. „Green” Economy: Essence, Aims and Basic Principles

On base of a critical analysis of existing approaches to the interpretation of the concepts the author's definition of green economy is formulated in the article. Its aims are systematized and base principles are defined. The relation between the conception of sustainable development and green economy is established.

Key words: „green” economy, sustainable development, „green” growth.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013

Прийнято до друку 30.08.2013